

ככתבם וכלשונם'

(ע"ב) 'ולימא להו הבו לי ברישא דמי והדר איקויץ? אמר רב כהנא: קידרא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא' – 'קצת סמך מכאן למה שנוהגים בכל הקהילות שכל היחיד המתדיין עם קהלו עבור ענין מסים, שהקהל גובים ממנו מס ואחר כך אם ירצו ירדו לדין. ואם נטלו ממנו שלא כדין, יחזירו לו על פי ב"ד, והקהל רוצים להיות מוחזקין ותופסים, נתבעין ולא תובעין. דאם לא כן, לא יהא תקנה לרבים, שכל אחד יעשה עולה ויאמר מי יתבעני לדין, קדרה דבי שותפי לא חמימי ולא קרירי. לכך יש להחשיבם מוחזקין, כדאשכחן בכמה דוכתא דחשו רבנן לפסידא דרבים'. (תשובת מהר"ם מרוטנברג, ד"פ קו, מובא במרדכי, מובא ב'תרומת הדשן' ש"מא).

'מרחיקין את הגורן קבוע מן העיר...' – 'וכן לא יעשה בחצרו מלאכה שיש בה אבק ועפר בענין שרוח מצויה מוליך האבק לשכנו או לבני רשות הרבים ויזיק להם. וכן כל כיוצא בזה, צריך לזוהר שלא לגרום נזק ממעשיו לשכנו או לבני רשות הרבים אא"כ מוחל לו שכנו. ושתיקה היא כמחילה מן הסתם אא"כ ידוע שאינו מוחל בלב שלם. ומחילה ומתנה שאינה בלב שלם – אינה כלום'. (שו"ע הגר"ז – נוקי ממון, יח. ומצוי הדבר בניעור שטיחים וכיו"ב)

דף כה**הערות, ענינים ורמזים**

'מרחיקין את הנבלות... חמשים אמה' – רמז לדבר: 'ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, לכלב תשליכו אתו' – נ' יתירה, ללמד שמרחיקין את הבלה חמשים אמה. (בעל הטורים – משפטים כב, ל.)

'ואת הקברות' – משום ריה רע. שפעמים מביאים לשם מת שנמצא סרוח. ופעמים לא קברו בעומק מספיק. (ע' אג"מ י"ד ח"א רמט)

'תדירא בשכינה' – 'כבגן עדן (רש"י בראשית ג' ח') ובמתן תורה (רש"י שמות י"ט ב'). (מהגר"א נבנצל שליט"א).

'שכינה במערב' – 'שכן'. ידוע כי ענין זאת המלה היא התמדת העומד במקום אחד. והושאל זה למה שאינו בעל חיים אלא לכל ענין שהתיישב ושקד על דבר אחד, יאמר בו גם כן לשון שכינה, ואע"פ שלא היה הדבר אשר שקד עליו – מקום, ולא היה הענין השוכן בעל-חיים. אמר 'תשכון עליו עננה' – אין ספק כי העננה אינה בע"ח, ולא היום – גוף, אלא הוא חלק זמן. ולפי זאת ההשאלה הושאל לבורא יתעלה, כלומר, להתמדת שכינתו או השגחתו באיזה מקום שהתמידה בו השכינה, או לכל דבר שהתמידה בו השגחה. ונאמר: 'ישכון כבוד ה' 'ישכנתו בתוך בני ישראל', 'ורצון שוכני סנה'. וכל מה שבא מזאת הפעולה מיוחס לבורא יתברך, הוא ענין התמדת שכינתו, כלומר, אורו הנברא במקום, או התמדת ההשגחה בדבר אחד – כל מקום לפי ענינו. (מתוך מורה הנבוכים ח"א כה. וע' בספר הכוזרי ב, ז ואילך).

וענין 'שכינה במערב' – אברהם אבינו עליו השלום, כשבחר את הר המוריה בהיותו הגבוה שבהרים אשר שם, ופרסם שם את יחוד ה', ייחד את המערב – בית קודש הקדשים. וסבת הדבר, אצלי, שמפני שאז היתה מפורסמת בעולם עבודת השמש, וייחסו לה אלהות, אין ספק שבני אדם

היו כולם פונים למזרח. מפני זה פנה אברהם אבינו למערב בהר המוריה, עד שישים אחריו לשמש. הלא תראה, ישראל, בעת כפרם ושובם לדעות הקודמות הרעות ההן, מה עשו – 'אחוריהם אל היכל השם ופניהם קדמה והם משתחיים קדמה לשמש'. (שם ח"ג מה)

וזה לשון רבי ישראל לפשיק, בפירושו 'תפארת ישראל' על המשניות:

'אף דמלא כל ארץ כבודו, אפילו הכי, כמו שיש חילוק בין הנשמה שבלב לכחה שבשאר אברים, כמו כן 'מבשרי אחזה אלוקי' – דאין קדושת אלקותו ית' והשגחתו בכל מקום בשה. תדע, וכי סלקא דעתך שתהיה השראת שכינתו ית' ח"ו במקום הטינופת והטומאה שוה כבמקום הטהרה והקדושה. וגם מתנ"ך מוכח שאין השגחה מהקב"ה שוה בכל אדם, ובכל זמן, ובכל מקום...

אמנם תמיהני מאד, האיך אפשר לומר שיהיה מערב אסור ומזרח מותר, הגע בעצמך, כשיהיו ב' עיירות זה אחורי זה, הראשון במזרח והשני במערב יהיה אם כן הרווח שביניהן אסור לבני עיר שבמזרח משום דהרווח להם במערב, ולהעיר שבמערב יהיה אותו רווח בעצמו מותר לבורסקי, משום דהרווח הוא להם במזרח עירם, וא"כ יש לתמוה גם כן, אם שכינה במערב לעיר שבמזרח, איך יהיו בני עיר שבמערב מותרים להעמיד שם בורסקי.

וראיתי לרבותינו בעלי התוס' כאן (ד"ה וצבא) שהקשו, וזו לשונם: 'ואם תאמר בלילה נמי למזרח משתחיים? ויש לומר: דאין לנו ללמוד רק ממה שאנו רואין' עכ"ל. אם כן יש לישב קצת קושינו, דאף דהרווח שבין ב' העיירות, הוא מערב לזאת ומזרח לזאת, עכ"פ דנין לכל עיר כפי מה שנראה להן, ואותן שנראה להן אותו הרווח כמזרח – מותר, וכמערב – אסור.

ועדיין לא נחה דעתי, דהרי כל כדור הארץ עגול הוא, ואין שם נקודה שנכנהו מזרח ולא יהיה גם כן מערב, דבעלות לשם השמש הוא מזרח, ובהתעלמה משם נקרא מערב, ואיך אם כן נוכל לומר שכינה במערב?

ולכן נלפע"ד דשכינה במערב דבר נעלם ונשגב משכל אנושי. ואנן רק ניחש לשמא, הכא, ובברכות (סא:) כדחיישי לשמא באף מי רגלים יפין לה' (כט"ו או"ח קלב, ב, ע"ש). עד כאן מלשונו.

– מלבד הנפקותות המבוארות כאן, שלא לעשות בורסקי במערב העיר, וכן לענין כיוון התפילה – יש נפקותא לענין הנפנה במקום מגולה, שלא ייפנה בין מזרח למערב – ע' ברכות סא. וכן לענין כיוון מיטתו. וכן נפסק בשו"ע (או"ח ג, ה, ו. ואף כי אין הלכה כר' עקיבא אלא כת"ק, לא משום שנפסק כהנך תנאי שאמרו 'שכינה בכל מקום', אלא אף ששכינה במערב, עושין במערב בורסקי. וזו דעת ת"ק דמתניתין). ואפשר שזהו טעם המנהג המובא בכתבי האריז"ל (שער הכוונות סד ע"ג) להחזיר פניו למערב בעת קבלת שבת, שהוא ענין קבלת פני שכינה. (וזהו 'מתעטף וקאי... בואי כלה'). ומכאן, שהנהוג המקובל בהחזרת הפנים לאחור בעת אמירת 'בואי בשלום' – לאמיתו של דבר יש להחזיר לצד מערב דוקא. (עפ"י מנהגי ישראל – ח"ג עמ' רז)

בענין הרוחות – הנה לקט דברים מתוך ספר 'דובר צדק' (לרבי צדוק הכהן מלובלין, עמ' 46–47):
הנה האדם הוא 'עולם-קטן', והעולם הגדול – דוגמתו. וענין רוח מזרח בעולם הוא התחלת זריחת האור, והוא ההתחלה מהש"י שמוציא כמה ואור המאיר מגרתיקו על פני תבל. וכל פינות שהוא פונה – לימין, שהוא דרום, שהוא מעלה רביבים וזוהי חכמת התורה, ככתוב 'ערוף כמטר לקחי... כרביבים...', ולכך אמרו 'משחרב בית המקדש לא הוגשמה רוח דרומית' שהוא ענין אחד אם קללת 'ואבדה חכמת חכמיו' (וכמו שאמרו בסוף סוטה). כי לתורה יש שייכות עם בית המקדש [וסנהדרין ישבו בלשכת הגזית, ומשם תורה יוצאת], שעל ידי שכינת השי"ת בתחתונים, עי"כ נמשכת החכמה והתורה שהיא מן העליונים, לבני אדם, ובמקום השראת השכינה, במקדש ובירושלים, שם מקור החכמה הנתונה מהש"י. ולכן כשחרב הבית נתמעטה החכמה, ואין למשכן השי"ת עוד מקום בעולם כי אם בד' אמות של הלכה בלבד (כמו שאמרו בברכות ת.).

ואחר כך רוח מערבי כנגד הלב, כמו שאמרו במשנה (ברכות כה): 'כוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים', וכדאיתא בזוהר, שהלב מכוון כנגד בית קדש הקדשים, ששם השראת השכינה, כי עיקר היראה על ידי הכרת 'שויתי ה' לנגדי תמיד' (כמו שכתב בהג"ה ריש א"ח). ושם הוא שקיעת האור היוצא לעולם שיהא העולם משתמש בו, וכאן הוא נשקע – היינו, שנשלמת השתדלות שביד האדם, ומתחיל גמר המעשה, שהוא ביד השי"ת, שהיא מדת 'לילה' שאין בו עבודה, רק 'למשמר' (ע' ריש ברכות). וזוהי רוח צפונית שהיא פתוחה – שגמר המעשה אינו כלל בידי האדם אלא בידו של הקב"ה, [שהזריחה כבר היא גדורה, ואינה ניכרת לאדם, והחכמה והבינה הם נראים לאדם, והמוח והלב הם המקיפים אותם, וההתחלה גם כן גדורה באיש הישראלי בטבע תולדתו ועל פי התורה המגדירתו, אבל רוח צפונית אין לה שום הגדרה מצד האדם רק בידו של הקב"ה].

וזהו 'מצפון תפתח הרעה' – כי מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה להעניש (קדושין מ). אלא על המעשה. ו'מצפון זהב יאתה' – עשירות במעשים, כנ"ל, לכך 'הרוצה להעשיר' (במעשים) יצפין'.

(במקום אחר 'קדושת השבת' א, וראה עוד: 'מחשבות חרוץ עמ' 107) פרש שצד צפוני הפתוח, היינו משכן הבחירה של האדם, (ושם משכן ה'צפוני' – היצר הרע, שנקרא כן בסוכה נב) שבידו להרע ('תפתח הרעה') או להטיב ('זהב יאתה'), ושם הוא ה'ראת שמים' שאינו בידי שמים. ונראה לכאורה שפירוש זה ממש מהופך אם הנ"ל.

אך באמת הם שני צדדים לאותו דבר, וכשאלת 'ידיעה ובחירה' שכבר כתבו המקובלים ששניהם אמת, כל אחד במקום בפני עצמו. וכמו שנתבאר בכמה מספרי 'הכהן', ולמעלה בקודש אצל רבו בעל 'מי השילוח', שלעתיד לבוא יבורר באמת איך שהכל ממש בידי שמים, וזוונות נהפכים לזכויות, שגם הם סדורות ובאות מששת ימי בראשית, ונתקיים בהם המכוון של רצון ה'. והדברים סתומים והתומים ואינם מושגים בשכל אנושי, כמוש"כ הרמב"ם.

וע"ע במשך חכמה (ויקרא א, י) שבאר דברי המדרש שצפון מורה על עקדתו של יצחק שאפרו צפון לזכרון לפני ה' – שהכוונה כלפי מה שאמרו 'רוח צפונית פתוחה', המורה על הבחירה החפשית, שאברהם אינו פעל שנפשו של הישראלי מסורה להש"י, וכמעט ששלל הבחירה מבניו אחריו, וכמעט הוקבע טבע קיים בנפש הישראלי למסור עצמו על אהבת השי"ת. וכן רמז ענין זה בפרשת שלה, בענין פרשת ציצית, ע"ש).

(ע"ב) 'הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין' – אמר רבי נחמן מברסלב זצ"ל: משמע, שאי אפשר שיהא גם חכם וגם עשיר, כי הרי אם מדרים אינו מצפין ואם מצפין אינו מדרים. – והלא מצאנו 'תורה וגדולה במקום אחד' (ע' גטין נט)? ותירץ, שניתן לזכות בשניהם רק על ידי ענוה, שאז אין לו מקום.

ובאור הדברים, שכל מה שנותנים לו לאדם כקנין, הרי זה לנסיון עבדו, לראות אם יתגאה ויטלנו לעצמו, או ישתמש בו לעבודת ה'. ולא הרי נסיון העושר כנסיון החכמה, ולכן אין נותנים לאדם עבודה קשה זו של שני נסיונות כאחד.

אבל מי שהתרומם למעלת הענוה, ויודע ומשיג שכל קניניו, גם הרוחניים, אינם 'שלו', אין לו עליהם 'בעלות', להפך, הרי הוא כעבד המשועבד לרבו עם כל הכלים שהפקידו בידיו, (ולכן נקרא משה 'עבד ה' – שהיה ענו מכל האדם) – אדם כזה אין לו רשות ומקום לעצמו כלל, וייתכנו אצלו תורה וגדולה במקום אחד. (ודקדקו רז"ל לומר 'גדולה' ולא 'עושר' – שידוע ש'הגדולה' היא כינוי לספירת החסד, ואצל אדם בדרגה כזו, אכן אין העושר אלא כלי לעשיית חסד). (מכתב מאלהו' ח"ד עמ' 23. וראה עוד על חכמה ועושר – 'לקוטי מאמרים' לר"צ הכהן ז"ל, עמ' 166).

(ע"ע רמזים ובאורים: בעל הטורים – חיי שרה כד, סג; שבט מוסר ז, יג טו; שפתי צדיקים – רימנוב, ח"ב אגדות הש"ס כב, ד; תורת המגיד – קמג; קדושת לוי – תצוה; משמרת אתמר – מקץ; אור החכמה – בשלה; אבני זכרון (י-ם תשנ"ב) את תקסג; אמרות טהורות (אמשינוב) ח"ב, תרומה).

זמנא לן דבבל לצפונה דארץ ישראל קיימה, דכתיב...' – ע' במובא בגטין ו (חוברת ו).